

SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLERDE ARAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRMELER - III

ARALIK 2021

EDİTÖRLER

DOÇ. DR. EMRAH AYDEMİR
DR. SEMA SAĞLIK

gece
kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Editörler / Editors • Doç. Dr. Emrah Aydemir

Dr. Sema Sağlık

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Birinci Basım / First Edition • © Aralık 2021

ISBN • 978-625-8075-15-1

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin

almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.

Citation can not be shown without the source, reproduced in any way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1.

Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler - III

Aralık 2021

Editörler

Doç. Dr. Emrah Aydemir
Dr. Sema Sağlık

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

YAŞAMSAL BİR DEĞER OLARAK ORMANLAR

Demet CANSARAN..... 1

Bölüm 2

MAKSİM GORKİ’NİN “ANA” YAPITINDA TOPLUMSAL
GERÇEKÇİLİK ETKİSİ: PELAGEYA NİLOVNA ÖZELİNDE BİR
İNCELEME

Funda TEMUR 13

Bölüm 3

ARDAHAN’IN DESTİNASYON KALİTESİ

Firuzan SAÇ & Cavit ELGEZDI23

Bölüm 4

BATI KARADENİZ BÖLGESİNDE BANKA ÇALIŞANLARININ
EKOTURİZM ALGI VE TUTUMLARININ ÖZEL BANKA
ÖRNEĞİNDE BELİRLENMESİ

Veis Volkan GİRTİ & Özgür YERLİ39

Bölüm 5

MECELLE-İ AHKÂM-I ADLİYE: HAZIRLANIŞI, AKTÖRLERİ
VE İÇERİĞİ

Sadık KOCABAŞ57

Bölüm 6

COVID-19 PANDEMİSİNE TEORİK BİR YAKLAŞIM: U. BECK
VE A. GİDDENS

İbrahim YÜCEDAĞ & Devrim ERTÜRK 69

Bölüm 7

YANKO FOTİYADES (JEAN PHOTİADES) PAŞA’NIN
BÜROKRATİK KARIYERİ

Musa KILIÇ87

Bölüm 8

IASOS BİZANS TOPLUMUNUNDA BOY UZUNLUĞU

Okşan BAŞOĞLU 109

Bölüm 9

YÖNETİMDE COVID-19 VE KRİZ DÖNEMLERİNDE
STRATEJİK ÇÖZÜMSSEL YAKLAŞIMLAR

Mehmet Reha ÖZDER..... 127

Bölüm 10

TARİHİ SU YOLLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA:
SAFRANBOLU SU İLETİM SİSTEMLERİ

A. Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK..... 137

Bölüm 11

SILA HASRETİNİN İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİNDE
ALGILANAN ARKADAŞ DESTEĞİNİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ:
GEMİ ADAMLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Mehmet ÖZMEN & Şevket Süleyman İRTEM..... 151

Bölüm 12

KENT ÇEVRESİNDEKİ YÜKSEK ALANLARIN REKREASYON
AMAÇLI KULLANIMI: GİRESUN KALESİ ÖRNEĞİ

Eren ŞENOL 165

Bölüm 13

KENT MEYDANLARI: TAKSİM MEYDANI'NIN KAMUSAL VE
ESTETİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Zeynep Sena YÜKSEL & Uğur ÖZCAN 185

Bölüm 14

DİYARBAKIR İÇKALE ARTUKLU SARAYI KAZISI 2018 YILI
ÇALIŞMALARI

İrfan YILDIZ..... 217

Bölüm 15

HABERDE ETİK İHLAL ÖRNEĞİ OLARAK ŞİDDETİ
MEŞRULAŞTIRAN İFADE VE GÖRSEL KULLANIMI: BAŞAK
CENGİZ ÖRNEĞİ

Selver MERTOĞLU239

Bölüm 16

YÜKSEKÖĞRETİMDE TURİZM EĞİTİMİNİN AVRUPA BİRLİĞİ
VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Melek Ece ÖNCÜER.....253

Bölüm 17

İÇSEL MOTİVASYONUN İŞ PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ
ETKİSİNDE İŞE ADANMIŞLIĞIN ARACI ROLÜ KAVRAMSAL
BİR MODEL ÖNERİSİ

Yavuz ÖZDEMİR & Hüseyin ASLAN271

Bölüm 18

VAN GÖLÜ KAPALI HAVZASI AKARSULARINDA
RADYOAKTİVİTE SEVİYE DEĞİŞİMLERİNİN JEOLJİK VE
JEOMORFOLOJİK VERİLERLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Halil ZORER283

Bölüm 19

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YAŞLI AYRIMCILIĞI VE
EMPATİ DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Uğur SARUHAN & Yeşim SARUHAN.....307

Bölüm 20

GÖÇÜN TOPLUMSAL YANSIMALARI: TOKAT'TAKİ
SURIYELİ GÖÇMENLER ÖRNEĞİ

Yunus ERGÜN & Hüseyin MERTOL & Osman YILMAZ323

Bölüm 5

MECELLE-İ AHKÂM-I ADLİYE: HAZIRLANIŞI, AKTÖRLERİ VE İÇERİĞİ

Sadık KOCABAŞ¹

¹ Öğr. Gör. Sadık Kocabaş, Bartın Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: skocabas@bartin.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9152-6769

1. Giriş

Sistem yaklaşımına göre belirli bir çevrede bulunan sistemler, çeşitli alt sistemlerden oluşur. Açık sistemler bu çevreden etkilenir ve bu çevreyi etkiler. Devletler de açık bir sistemdir. Bu sistem çeşitli alt sistemlerden oluşur. İşte devlet yönetimini etkileyen önemli alt sistemlerden biri de ülkede uygulanan hukuk sistemidir. Yine sosyal hayatı düzenleyen en önemli kurallardan birinin hukuk kuralları olduğu kabul edilir.

Devletlerin yapılarının yeniden dizaynı birden bire ortaya çıkmamıştır. Bu yapılanmada önemli yer tutan hukuki gelişmeler de aniden ortaya çıkmış değildir. Gerek Osmanlı Devleti'nin son dönemlerini, gerek Osmanlı'nın son dönemlerinin sosyolojisini, hukuk sistemini anlayabilmek için tarihsel arka plandan mutlaka faydalanmak gerekir. Söz konusu tarihsel arka planın en önemli gelişmelerinden biri de Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'dir. Bu çerçevede 19. yüzyılda Osmanlı hukuk sisteminin temel taşlarından olan, ülkenin ilk medeni kanunu sayılan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'yi incelemek yerinde olacaktır.

Mecelle sözlük anlamı olarak, mecmua, kitap, dergi anlamına gelmektedir. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye ise adli hükümleri bir araya getiren bir kanundur. Bu özelliği ile Mecelle, belirli bir alanı başlıca düzenleyen kod kanun niteliğindedir. Bu çalışmada devlet yapılanmasına, toplumsal hayata, hukuk sistemine, Osmanlı sonrası farklı ülkelerin mevzuat sistemine etkisi olan bu temel taşın ortaya çıkış sebepleri, hazırlanışı, aktörleri ve içeriği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin Ortaya Çıkış Sebepleri

Sanayi devrimi sonrası, özellikle de Kırım Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasındaki ticaret ilişkileri artmıştı. Dış ticaretin artmasının doğal bir sonucu olarak yabancılar ile Müslümanlar arasında uyuşmazlıklar da artmıştı. Yabancılar, Şer'i mahkemelerde yargılanmak istemiyorlardı. Avrupalı devletler şer'i hukuk kuralları yerine yabancılara uygulanacak yeni hukuk kurallarının kanunlaştırılmasını istiyorlardı. Bu anlamda özellikle Fransa, İngiltere ve Rusya'nın başını çektiği Avrupalı devletler, kendi kanunlarının tercüme edilip Osmanlı Devleti'nde yürürlüğe girmesi için baskılarını artırmıştı. Neticede Tanzimat'tan sonra başta Fransa'dan olmak üzere batıdan bazı kanunlar iktibas edildi. Yine dış baskıyla birlikte nizamiye mahkemeleri kuruldu. Şer'i mahkemelerin dışında kurulan bu mahkemelerde yabancılara hangi kuralların uygulanacağına dair bazı sorunlar ortaya çıkmıştı. Bu mahkemelerde görev yapan hâkimler, hukuk bilgileri yetersiz olduğundan dava konusu uyuşmazlıkları çözebilmek için eski fıkıh kitaplarına bakmakta veya kimi vakit müftülere başvurmaktaydılar. Çünkü eskiden olduğu gibi bilgili hâkimler yetişmez olmuştu. Bu sebeplerle hâkimlere hüküm vermede yar-

dımcı olacak derli toplu ve kolay anlaşılır bir kanuna ihtiyaç vardı. Yine zamanın ilerlemesi ile birlikte sosyal, hukuki ve ekonomik alanda yaşanan değişimler, yeni bir kanuna olan ihtiyacı artırmıştı (Aydın, 2003: 232; Dadaş, 2005: 18-19; Şimşirgil ve Ekinci, 2008: 50-51; Esirgen, 2011: 34-35; Karahasanoğlu, 2011: 95-96; Esirgen, 2013: 170; Ellek, 2014: 137-139).

3. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin Hazırlanışı

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemi ile birlikte kanunlaştırma faaliyetleri ve reform çalışmaları hız kazanmıştı. Özellikle kanunlaştırma çalışmalarında, tamamen başka bir ülkenin kanununun iktibasının mı yapılacağı yoksa Osmanlı'nın toplumsal, tarihi, dini, geleneksel yapısına uygun kanunların mı yapılacağı konusunda tartışmalar yaşanıyordu. Söz konusu tartışmalar Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin hazırlanması öncesinde de yaşanmıştı. Bu başlık altında hem bu tartışmalara yer verilmiş hem de Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin hazırlanması ile oluşturulan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti ve bu kanuna en çok katkı sunan isim olan Ahmet Cevdet Paşa'ya değinilmiştir.

3.1. Yeni Kanun Yapımı Tartışmalarında Ortaya Çıkan İki Cephe

Yukarıda sayılan sebeplerden dolayı yeni bir medeni kanuna ihtiyaç olduğu konusunda dönemin ileri gelenleri aynı fikri taşıyordu. Ancak yapılacak yeni kanun için izlenecek yöntem ve bu kanunun kaynağı konusunda fikir ayrılığı mevcuttu. Hazırlanacak kanunun niteliği konusunda iki farklı görüş vardı. Tanzimat ile birlikte çıkarılan yasalar çoğunlukla Fransa'dan alınmıştı. Bunun da etkisi ile dönemin en meşhur medeni kanunu olan Fransız Cod Civil'in aynen tercüme edilerek kanunlaştırılması fikrini savunan Mehmed Emin Ali Paşa, Mithat Paşa ve Kabuli Paşa gibi devlet adamları ilk cepheyi oluşturuyordu. Bu devlet adamları üzerinde devrin Fransız elçisi Mösyö De Bourée'nin etkisi oldukça fazlaydı. Bu çerçevede Ali Paşa, Said Paşa'yı Cod Civil'i Osmanlıcaya çevirmesi konusunda görevlendirmişti. Diğer cephede ise Ahmet Cevdet Paşa ve Şirvanizade Rüştü Paşa gibi şahsiyetler bulunuyordu. Bunlar ise Osmanlı'nın sosyal yapısına, toplumun duygularına, örflerine ve bünyesine uygun, Hanefi mezhebinin fıkıh kurallarına göre öz ve milli bir kanun yapılması fikrindeydiler. Bu fikri savunanlara göre Osmanlı Devleti'nin coğrafyası, halkın bünyesi, tarihi Avrupa'ya benzemediğinden, Avrupa kanunlarından faydalanılabildi ama bunları aynen tercüme etmek devleti yıkmak demektir (Cevdet, 1991a: 62-63; Karal, 2003: 171-172; Mardin, 2011: 46-47).

Neticede bu iki farklı cephenin savundukları görüşlerin kurulacak özel bir komisyonda incelenmesi kararlaştırıldı. Uzun süren münakaşalardan sonra başını Ahmet Cevdet Paşa'nın çektiği, Hanefi mezhebinin fıkıh kurallarına göre yeni bir kanun yapılması görüşü kabul edildi. Bu

doğrultuda, söz konusu kanunu hazırlamak üzere bir komisyon kurulması kararlaştırıldı. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti adı verilen komisyonun başına ise Ahmet Cevdet Paşa getirildi (Bozkurt, 1996: 161).

Mecelle Cemiyeti belirli günlerde toplanırdı. Bu toplantılarda yazılacak konular görüşülür, sonuçta içlerinden birisine yazma işi tevdi edilirdi. Karar kaleme alındıktan sonra maddeler tekrardan müzakere edilip onaylanırdı. Onaylanan bütün maddeler ise Ahmet Cevdet Paşa'nın kaleminde geçerdi.

3.2. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti

Mecelleyi hazırlayan cemiyette Ahmet Cevdet Paşa'dan başka şu âlimler bulunuyordu (Mardin, 2011: 201-218; Şimşirgil ve Ekinci, 2008: 52-54):

- **Ahmet Hilmi Efendi:** Kastamonuludur. Mecellenin bütün kitaplarının hazırlanışında bulunmuştur. İlim ve fazilet sahibidir ve fıkıhtaki bilgisi ile şöhret kazanmış bir şahsiyettir. Ahmet Cevdet Paşa Yanya valiliğinde iken Mecelle için hep Hilmi Efendi ile yazışmıştır. 1888'de vefat etmiştir.

- **Seyfeddin İsmail Efendi:** Harputlu olan Seyfeddin İsmail Efendi, Mecelle hazırlama çalışmalarının tamamında yer almıştır. Ahmet Cevdet Paşa ile ders arkadaşlığı yapmıştır. Ahmet Cevdet Paşa'nın bulunmadığı zamanlarda Mecelle Cemiyeti başkanlığı yapmıştır. 1882'de vefat etmiştir.

- **Filibeli Halil Fevzi Efendi:** Mecellenin 1. 2. 5. 6. 7. Kitaplarında imzası vardır. Sultan Abdülmecid Han devrinde saray hocalığı yapmıştır. 1882 veya 1884 senesinde vefat etmiştir.

- **Şirvanizade Ahmet Hulusi Efendi:** 6. ve 8. kitaplar hariç Mecellenin bütün çalışmalarında bulunmuş, 13. kitabın hazırlanmasında ise büyük emeği geçmiştir. Sadrazam Şirvanizade Rüştü Paşa'nın erkek kardeşidir. 1889'da vefat etmiştir.

- **Kara Halil Efendi:** Mecellenin 7.-16. kitaplarında imzası vardır. Ahmet Cevdet Paşa'nın da hocalarındandır. 2. Abdülhamid Han devrinin ilk, Osmanlı'nın 114. şeyhülislamı olan Halil Efendi, 1880'de vefat etmiştir.

- **Ahmet Halid Efendi:** Mecellenin 9 kitabının hazırlanmasında görev almıştır. 1882'de vefat etmiştir.

- **İbni Abidinzâde Alaaddin Efendi:** Hanefî mezhebinde fıkıh âlimlerinden Seyyid İbni Abidin Efendinin mahdumudur. 1868'de Mecelle Cemiyeti'ne dâhil oldu. Mecellenin ilk beş kitabının tedvinine katılmıştır. 1888'de vefat etmiştir.

- **Ömer Hilmi Efendi:** 1845'te doğmuştur. Son asrın fıkıh âlimlerindedir. Mecellenin son dört kitabının hazırlanmasında çok emeği geçmiştir.
- **Bağdatlı Muhammed Emin Efendi:** Meclis-i Âyan üyeliği de yapan Muhammed Emin Efendi, Mecellenin ilk 4 kitabının hazırlanmasında görev yapmıştır. 1891 senesinde vefat etmiştir.
- **Gerdankıranzâde Ömer Hulusi Efendi:** Mecellenin 5, 6, 7 ve 8. kitabının tedvininde görev yapmıştır. Ahmet Cevdet Paşa'nın Cemiyet başkanlığı görevinden uzaklaştırıldı dönemde, Cemiyete başkanlık yapmıştır. 1875'de vefat etmiştir.
- **Yunus Vehbi Efendi:** 1832 senesinde İstanbul'da 1832 senesinde tevellüt etmiştir. Kadı yetiştiren kurum olan Mekteb-i Nüvvâb müdürlüğünden Mecelle Cemiyetine tayin edilmiş, 1904 tarihinde vefat etmiştir.
- **Abdüssettâr Efendi:** Mekteb-i Hukuk'ta müderrislik yapan Abdüssettâr Efendi, aynı zamanda Mahkeme-i Temyiz üyeliği görevinde bulunmuştur. Mecellenin 14. ve 16. kitaplarının hazırlanmasında görev almıştır. Mekke kadısı iken 1887 senesinde vefat etmiştir.
- **Abdüllatif Şükrü Efendi:** Mecellenin 6., 7. ve 8. kitaplarının hazırlanmasında Cemiyette çalışmıştır.
- **İsa Ruhî Efendi:** Mecellenin 5. kitabının hazırlanmasında görev yapmıştır. 1881' de vefat etmiştir.

3.3. Ahmet Cevdet Paşa

1823'te Tuna eyaleti kasabalarından Lofça'da doğan Ahmet Efendi'nin babası Lofça'nın önde gelenlerinden Hacı İsmail Ağa, annesi Lofçalı Topuzoğlu ailesinden Ayşe Sümbül Hanımdır. Âyan kâtipliği ve kâhyalığı yapmış dedesi ise Hacı Ali Efendi'dir. Cevdet mahlası kendisine, İstanbul'da şair Süleyman Fehmi Efendi tarafından 20 yaşında iken verilmiştir. Dedesi Hacı Ali Efendi'nin teşviki ile eğitimine Lofça'da başlamış ve müftü Hâfız Ömer Efendi'den Arapça, fıkıh, nahiv, sarf, belagat ilimlerini öğrenmiştir. Halebi'nin Mültekâ kitabını okudu. Hafız Mehmet Efendi'den, mantık ve beyân eğitimi almıştır. Hafız Mehmet Efendi'den ders alırken müftü müsevvidliği görevinde bulunmuştur. Dedesi, Ahmet Efendi'yi ilmini daha da ilerletmesi amacıyla 16 yaşında İstanbul'a yollamıştır (Cevdet, 1991b: 3-5; Mardin, 2011: 7).

İstanbul'da Papasoğlu medresesinde kalıp Fatih Camiiindeki derslere devam etmiş; devrin ünlü âlimleri, Birgivi Hoca Şâkir Efendi, Vidinli Mustafa Efendi, Müneccimbaşı Osman Sabit Efendi, Doyranlı Mehmed Efendi, Hafız Seyyid Efendi, Miralay Nuri Bey, Kara Halil Efendi'den dersler almıştır. Murad Molla tekkesinde Farsça'yı öğrenmiş ve Mev-

lânâ'nın Mesnevi'sini bitirip icazet almıştır. Şair Süleyman Fehim Efendi'den de Şevket ve Örfi divanlarını okumuştur (Mardin, 2011: 15; Şimşirgil ve Ekinci, 2008: 9-10).

23 yaşında İstanbul ruusunu alan Ahmet Cevdet Efendi, buna çok sevinmiştir. Çünkü küçük yaşlardan beri hayalini kurduğu, bu uğurda gecesini gündüzüne katarak çalıştığı müderris olma hakkını elde etmişti (Mardin, 2011: 18)

O yıllarda sadrazam Mustafa Reşid Paşa, yeni kanunların hazırlanması ile meşguldü. Bu hazırlıkları sürdürürken dini konularda bilgi almak üzere Şeyhülislamlık makamından açık fikirli, uyanık bir âlim talep etti. Şeyhülislamlık makamı bu talep üzerine Ahmet Cevdet Efendi'yi bu işle vazifelendirdi (Aliye, 1995: 31). Artık Cevdet Efendi, Reşid Paşa'nın yanında çalışmaya başlamış ve çoğu zaman geceleri de sadrazamın konağında geçirmişti. Reşid Paşa'nın çocuklarına da eğitim vermişti. Siyasi meselelerle yakından ilgilenmeye başlayan Cevdet Efendi, gizliden Fransızca öğrenmeye başladı (Mardin, 2011: 19; Aliye, 1995: 34).

1848 senesinde Eflak ve Boğdan'da çıkan karışıklık üzerine Bükreş'e giden Fuad Paşa'ya sadrazam Reşid Paşa'nın talimatını götürmeye görevlendirildi ve bir ay sonra İstanbul'a döndü. 1850 yılında Meclis-i Maarif-i Umumiye azalığı ve Osmanlı Devleti'nin ilk öğretmen okulu olan Darulmuallimin müdürlüğüne tayin edildi. Amacı; eğitim ve kültürel alanda ihtiyaç duyulan çalışmaları gerçekleştirmek, Avrupa'daki ilmi eserleri ve yeni gelişmeleri takip etmek, yeni kurulacak olan yükseköğretim kurumları için kitap hazırlamak, gerekli kitapları telif veya tercüme ederek bilimin ülkede yaygınlaşmasını ve insanların istifade etmesini sağlamak olan Encümen-i Dâniş üyeliğine seçildi. 1852'de Mısır valisi Abbâs Paşa ile Mehmed Ali Paşa arasındaki sorunları çözmek maksadı ile Fuad Paşa ile birlikte Mısır'a gitti. 1856'da görevi kanun hazırlamak olan Meclis-i Âli Tanzimat üyeliğine getirildi. 1861'de Rumeli'de teftişe çıkan sadrazam Kıbrıslı Mehmed Paşa'ya eşlik etti. Yine 1861'de Meclis-i Alî-i Tanzimat, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye ile birleştirildi ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye ismini aldı. Görevi yasaları hazırlamak ve üst düzey memurları yargılamak olan bu meclisin nizamnamesini yazdı. Sonrasında İşkodra'da çıkan isyana son vermek üzere görevlendirildi ve kısa sürede isyanı bastırma başarısı gösterdi (Mardin, 2011: 30-33; Şimşirgil ve Ekinci, 2008: 20-23).

1863 tarihinde Anadolu kazaskerliği rütbesini elde etti ve Bosna'nın denetlenmesi görevi kendisine tevdi edildi. İki yıldan az bir süre içerisinde Bosna'da yapılması gereken reformları başarıyla gerçekleştirdi. O dönemde Sultan Abdülaziz tarafından şeyhülislamlığa getirilmek istendi ancak askeriyenin düzenlenmesi gibi önemli bir işle uğraştığından söz konusu

durum gerçekleşemedi. Daha sonra Kozan'a gönderilip orada da başarılı oldu. Neticede ilmiye sınıfından mülkiye sınıfına geçirilip Paşa unvanını aldı ve Halep'e vali olarak gönderildi (Halaçoğlu ve Aydın, 1993: 444).

1868'de Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye ikiye ayrıldı. Bunlardan biri Şûra'yı Devlet diğeri ise temyiz mahkemesi görevi yapacak olan Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye'di. Cevdet Paşa Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye'nin başına getirildi (Cevdet, 2010: 217).

1869'da Hanefî mezhebine göre milli bir medeni kanun hazırlamak üzere Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Cemiyeti kuruldu ve reisliğine Ahmet Cevdet Paşa getirildi. Mecelle Cemiyeti, Mecellenin ilk dört kitabını yayınladı. Her ne kadar Mecellenin her kitabı yayınlanmadan önce Şeyhülislam makamına gönderilip görüş alınsa bile Şeyhülislam Kezûbi Hasan Fehmi Efendi, Mecelle Cemiyeti'nin Şeyhülislamlık makamında değil de Babialî bünyesine toplanmasını tasvip etmiyordu. Yine Fransız elçisinin de baskıları sonucu 1870'de 5. kitabın hazırlığı biterken Cevdet Paşa reislikten azledilerek Bursa valiliğine gönderildi. Ancak birkaç gün sonra bu vazifeden de alındı. Mecelleyi yazma işi Şeyhülislamlık makamına verilmişti. Cemiyetin başına Gerdankıran Ömer Hulusi Efendi getirildi. Cemiyet bitmek üzere olan 5. kitabı fazla bir değişiklik yapmadan kabul etti. Ancak Cevdet Paşa'nın zamansız azli sonucu tam tetkik edemediği bu kitabı, yeni Cemiyet de neredeyse aynen kabul edince rehin ile ilgili çok önemli bir hüküm unutulmuş oldu. Daha sonra unutulmuş bu hükmü Cevdet Paşa tekrar Cemiyete dönünce 10. kitaba koyacaktır (Mardin, 2011: 49-69).

Mecelle Cemiyeti, Ahmet Cevdet Paşa'nın yokluğunda 6. kitabı yazmıştı fakat bu kitap dil ve üslup bozukluğu, gereksiz tekrarlar, kullanılan garip ifadeler, bâb ve fasılların karmaşıklığı gibi nedenlerle çokça eleştirildi. Bunun üzerine Ahmet Cevdet Paşa yeniden Mecelle Cemiyeti başkanlığına ve Şûra'yı Devlet üyeliğine getirildi. Söz konusu kitap da toplandı (Şimşirgil ve Ekinci, 2008: 25).

1872'de Mecellenin 8. kitabı hazırlanırken Maraş valiliği ile görevlendirildi. 8 gün sonra tekrar Mecelle Cemiyeti'nin reisliği ve Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye azası olarak merkeze alındı. Şeyhülislamlık makamına geçirilen Mecelle Cemiyeti de tekrar Babîâlî'ye nakledildi. Aynı sene Cevdet Paşa tekrar Şûra'yı Devlet üyeliğine ve sonra da Evkaf Nazırlığına getirildi. 1874 senesinde Maarif Nâzırı oldu. Aynı yıl önce Şûra'yı Devlet reis muavinliğine hemen ardından da Yanya valiliğine tayin edildi. Böylece tekrar Mecelle Cemiyetinden uzaklaştırılmıştı. Ancak Cevdet Paşa, Cemiyetin yeni başkanını Ahmet Hilmi Efendi ile mektuplaşarak Mecelle ile ilgisini devam ettirmiştir. Yanya valiliğinden sonra tekrar Maarif Nâzırlığına oradan da tekrar Adliyye Nâzırlığına getirildi (Şimşirgil ve Ekinci, 2008: 26).

1876'da Bulgaristan'da ortaya çıkan isyanı bastırmak üzere Sofya ve Filibe'ye gönderildi. Buralarda başarılı olup tekrar merkeze döndüğünde sırasıyla Adliye Nâzırlığı, Maarif Nâzırlığı görevlerinde bulundu. Aynı sene Mecelle Cemiyeti 16. kitabı da kabul ederek Mecelle'yi tamamlamış oldu. 1887'de Suriye valiliğine tayin edildi ama henüz Şam'a gitmeden tekrar Maarif Nâzırı oldu. Daha sonra sırasıyla Adliye Nâzırı, Dâhiliye Nâzırı ve Evkaf Nâzırı oldu. Sonrasında Başvekil (sadrizam) oldu ama 1878'de tekrar Suriye valiliğine gönderildi. Bir müddet sonra tekrar İstanbul'a çağrılarak Ticaret ve Ziraat Nâzırı yapıldı. Mecellenin uygulanması ile ilgili bazı kanunları hazırladı. Mecelle Cemiyeti lüzumu halinde tekrar toplanmak üzere 1888'de dağıtıldı. Cevdet Paşa Mekteb-i Hukuk'ta dersler verdi. 1882'de 4. kez Adliye Nâzırlığından ayrıldı ve bir müddet resmi görevlerde bulunmadı. 1886'da 5. defa Adliye Nâzırı oldu. 4 sene bu görevde kalan Ahmet Cevdet Paşa, sonrasında 1890'da Mecalis-i Aliye Memur Nâzırlığına getirildi (Mardin, 2011: 100-117).

Görüldüğü gibi Cevdet Paşa devlet kademesinde birçok farklı görevde bulunmuş, bazen merkezden uzaklaştırılmıştır. Merkezden uzaklaştırmalar Mecelle Cemiyetinin de çalışmalarına sekte vurmuştur. Bu da Mecellenin hazırlanması sürecinin hiç de kolay olmadığını, bu çalışmaya muhalif kişilerin bulunduğunu açıkça göstermektedir.

Üç çocuk babası olan Cevdet Paşa, 1895 senesinde vefat etmiştir. Paşa hem büyük bir devlet adamı hem de tarihçi, hukukçu, mütefekkir, edip, eğitimci ve sosyologdur (Şimşirgil ve Ekinci, 2008: 30).

4.1. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin İçeriği

Fıkıh ilmi kendi içerisinde ibâdât, muamelat, münâkehat ve ukûbat olmak üzere dörde ayrılır. İbâdât namaz, oruç gibi ibadetlerle alakalı kurallar, münâkehat nikâh ile ortaya çıkan yani aile hukuku ile ilgili kurallar, ukûbat suç ve ceza hukuku ile ilgili kurallar, muâmelat da alışveriş, eşya hukuku, borçlar hukuku ile ilgili kurallardır. İşte Mecelle, fikhın muâmelat kısmındaki Hanefi mezhebine ait fetvaları bir araya getirme gayesi güdüyordu. Yine Mecelle içerisinde muhakeme hukuku ile ilgili kurallar da bulunuyordu.

Mecelle, İslam hukukunu bilen Şer'i mahkeme hâkimleri için değil, bu konuda yetersiz olan Nizamiye mahkemesi hâkimleri için hazırlanmıştı. Bu sebeple aile hukuku ve miras hukuku ile ilgili kurallar Mecelle içerisine konmamıştı (Ellek, 2014: 145). Yine Mecellede arazi, vergi, ceza hukuku ile ilgili hükümler de bulunmaz. Çünkü bu konularda çıkarılmış farklı kanunlar vardır. Bu kanunlarda da Cevdet Paşa'nın önemli katkıları vardır (Gür, 1975: 13).

Mecellenin tamamı aynı anda yürürlüğe girmemiş, kitap kitap hazır-

lanıp Padişah'ın da iradesi alınarak yürürlüğe girmiştir. Tamamlanması sekiz sene sürmüştür (Ellek, 2014: 141). Mecellenin her kitabı hazırlandıkça gerekçe tutanağıyla Meclis-i Vükelâya gönderilir, Meclis-i Vükelâ da görüşükten sonra Padişah'a arz edilirdi. Padişah'ın iradesi de çıktıktan sonra yürürlüğe girerdi. Kitaplar, baplara, baplar da fasillara ayrılmıştır. Giriş kısmı yani genel hükümler, iki makaleden oluşmaktadır. İlk makale, yani Mecellenin birinci maddesi, fıkıh ilminin tanım ve bölümleri hakkındadır. Devamındaki 99 madde ise ikinci makaleyi oluşturur. Söz konusu 99 madde evrensel hukuk kuralları denilebilecek temel ilkeler niteliğindedir. Mecellenin bu 100 maddelik giriş bölümünden sonra 16 kitabı vardır. Hepsini birlikte toplam 1851 maddeden oluşur. 16 Kitap şu şekildedir (Şimşirgil ve İkinci, 2008: 56-57; Karahasanoğlu, 2011: 103-104):

- **Kitâbü'l-Büyû:** Alışveriş ile ilgili hükümler. Bir giriş ve yedi bap (101-403. Maddeler)
- **Kitâbü'l-İcârât:** Kira ve hizmet sözleşmesi ile ilgili hükümler. Bir giriş ve sekiz bap (404-611. Maddeler)
- **Kitâbü'l-Kefâle:** Kefalet ile ilgili hükümler. Bir giriş ve üç bap (612 -672. Maddeler)
- **Kitâbü'l-Havale:** Havale ile ilgili hükümler. Bir giriş ve iki bap (673-700. Maddeler)
- **Kitâbü'r-Rehn:** Rehin ve vedia ile ilgili hükümler. Bir giriş ve dört bap (701-761. Maddeler)
- **Kitâbü'l-Emânât:** Emanet ile ilgili hükümler. Bir giriş ve üç bap (762-832. Maddeler)
- **Kitâbü'l-Hibe:** Bağışlama ile ilgili hükümler. Bir giriş ve iki bap (833-880. Maddeler)
- **Kitâbü'l-Gasb ve'l-İtlâf:** Başkasının malını gasp etmek veya telif etmek ile ilgili hükümler. Bir giriş ve iki bap (881-940. Maddeler)
- **Kitâbü'l-Hacr ve'l-İkrâh ve's-Şüf'a:** Tasarruftan men, zorlama ve şufa ile ilgili hükümler. Bir giriş ve üç bap (941-1044. Maddeler)
- **Kitâbü's-Şirket:** Ortaklıklar ile ilgili hükümler. Bir giriş ve sekiz bap (1045-1448. Maddeler)
- **Kitâbü'l-Vekâle:** Vekâlet ile ilgili hükümler. Bir giriş ve üç bap (1449-1530. Maddeler)
- **Kitâbü's-Sulh ve'l-İbra:** Sulh ve ibra ile ilgili hükümler. Bir giriş ve dört bap (1531-1571. Maddeler)

- **Kitâbü'l-İkrâr:** İkrarla ilgili hükümler dört bap (1572-1612. Maddeler)
- **Kitâbü'd-Da'vâ:** Dava açma ve davaların görülmesi ile ilgili hükümler. Bir giriş ve iki bap (1613-1675. Maddeler)
- **Kitâbü'l-Beyyinât ve't-Tahlîf:** Deliller ve yemin ile ilgili hükümler. Bir giriş ve dört bap (1676-1783. Maddeler)
- **Kitâbü'l-Kazâ:** Hüküm verme ile ilgili hükümler. Bir giriş ve dört bap (1784-1851. Maddeler)

5. Mecellenin Uygulandığı Ülkeler

Mecelle yürürlüğe girdikten sonra Osmanlı Devleti'ne bağlı Hicaz, Suriye, Kıbrıs, Ürdün, Arnavutluk, Lübnan, Yemen, Bosna ve Filistin'de uygulanmaya başladı. Arapça, Bulgarca, Rumca, Ermenice, Fransızca ve İngilizceye tercüme edildi. Bulgaristan prensliği oluşurken Mecelleyi kendi lisanlarına tercüme ederek kanunlarına esas kabul etmişlerdi. Sırbistan ve Karadağ'ın medeni kanunlarına da etki etmişti. Keza Irak'ta Mecellenin izlerine rastlamak mümkündür. Mecelle, Kuzey Yemen'de 1918; Arnavutluk'ta 1928; Kıbrıs'ta 1946 yılına kadar; Suriye'de 1949, Irak'ta 1951, Ürdün'de 1976, Güney Yemen'de de 1992 yılında yürürlükten kaldırılmasına rağmen, bu ülkelerde sonradan kabul edilen medeni kanunlarda Mecellenin izleri vardır. Yine Lübnan'da 1934'de Mecellenin birçok maddesi yürürlükten kaldırılmış olmasına rağmen, hâkimler Lübnan mevzuatında çözüm bulamadıkları konularda Mecelleye bakmakla yükümlendirilmişlerdir. Filistin'de Mecelle 1922'ye kadar uygulanmış, İngiliz işgali sonrası Mecelle ile karışık kendi kuralları yürürlüğe girmiştir. İsrail kurulduktan sonra da Mecelle yürürlükten kaldırılmamıştır. İsrail vatandaşı olan Müslümanlara, şer'i mahkemelerde Mecelle uygulanmaktadır. Bugün dahi İsrail hukukçularının Mecelleyi iyi bilmeleri gerekmektedir. Yine İsrail mevzuatında eşya hukuku ile ilgili hükümlerde Mecellenin etkisi gözlenmektedir (Ekinci, 2006: 256-260). Osmanlı Devleti'nden sonra kurulan Türkiye Cumhuriyetinde ise 1926'da İsviçre Medeni Kanununun aynen iktibas edilmesi ile Mecelle yürürlükten kaldırılmıştır.

6. Sonuç

Devletleri ve sosyal hayatı etkileyen önemli hususlardan biri de o devlette uygulanan hukuk sistemi ve o hukuk sistemi içerisindeki kanunlardır. Kanunlar içinde de kod kanun niteliğinde olanlar bu açıdan daha çok önem arz etmektedir. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye de Osmanlı Devleti için özel hukuk alanında kod kanun niteliğinde, geniş kapsamlı bir kanundur.

Osmanlı ile yabancı devletler arasındaki ticari ilişkilerin artışına paralel olarak artan Müslümanlar ve yabancılar arasındaki problemler, ya-

bancılarının Şer'i mahkemelerde yargılanmaya yanaşmamaları, bunun üzerinde yabancı devletlerin söz konusu durumu bahane edip kendi kanunlarını Osmanlı Devleti'ne empoze etme çabaları, bu çabalar neticesinde kurulan nizamiye mahkemelerinin görev alanı ve bu mahkemelerde görev yapan hâkimlerin hukuki yetersizlikleri, bu hâkimlere rehber olacak nitelikte genel bir kanuna ihtiyaç duyulması, toplumsal, iktisadi ve hukuki sahalarda yaşanan değişimler Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin ortaya çıkmış sebepleri olarak sayılmaktadır.

Mecellenin hazırlanması öncesinde iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bir görüş, Fransa'nın medeni kanununun aynen Osmanlı'da da uygulanması gerektiğini savunurken; diğer görüş, Osmanlı'nın kendi dinamikleri çerçevesinde milli bir kanun hazırlanmasını istiyordu. Sonuçta ikinci görüş kabul gördü ve başkanı Ahmet Cevdet Paşa olan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti kuruldu. Cemiyet, Hanefi mezhebi hükümlerine göre bir kanun hazırlayacaktı.

Ahmet Cevdet Paşa, Mecelle yazımı haricinde birçok farklı ve önemli görevlerde bulundu. Bazen merkez dışında da görevlendirildi. Bu dönemlerde Mecelle yazım çalışmaları sekteye uğradı. Bu da Ahmet Cevdet Paşa'nın kanun yazımı ve hukuk bilgisi konusundaki ustalığını göstermektedir. Yine Cevdet Paşa'nın Mecelle için ne kadar önemli bir aktör olduğuna işarettir. Aynı zamanda Paşa'nın bu uzaklaştırmaları Mecelle yazım çalışmalarına muhaliflerin olduğunun da bir göstergesidir.

Yazımı 8 senede tamamlanan Mecelle, bir giriş ve 16 kitaptan teşekkül etmişti. Toplam madde sayısı ise 1851'di. Bunların tamamı aynı anda yürürlüğe girmemişti. Mecelle, medeni hukuk, eşya hukuku, borçlar hukuku ve muhakeme hukuku ile ilgili kuralları düzenlemişti. Mecelle birçok ülkede uygulanmış, Osmanlı Devleti haricinde farklı ülkelerin hukuk kurallarına da etki etmiş çok önemli bir kanundur.

KAYNAKÇA

- Aliye, F. (1995). Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Aydın, M. A. (2003). Kânûn-ı Esâsî. TDV İslam Ansiklopedisi Cilt: 28. 231-235. Ankara: TDV Yayınları.
- Bozkurt, G. (1996). Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cevdet, A. (1991a). Tezâkir 1-12, Yayına Hazırlayan: Cavid Baysun, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cevdet, A. (1991b). Tezâkir 40-Tetimme, Yayına Hazırlayan: Cavid Baysun, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cevdet, A. (2010). Sultan Abdülhamid’e Arzlar (Maruzat), Yayına Hazırlayan: Yusuf Halaçoğlu, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Dadaş, M. B. (2005). Mecelle ’de Bulunan Hukuk-Dil İlişkisine Yönelik Külli Kaidelerin Çözümlemesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Harran Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Ekinci, E. B. (2006). İslam Hukuku Tarihi, İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Ellek, H. (2014). Osmanlı’da Kanunlaştırma Hareketleri ve Mecelle, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(6), 119-159.
- Esirgen, S. Ö. (2011). Osmanlı Devleti’nde Medeni Kanun Tartışmaları: Mecelle mi, Fransız Medeni Kanunu mu?, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 29, 31-48.
- Esirgen, S. Ö. (2013). Mecelle ve Fransız Medeni Kanunu Çerçevesinde Vekâlet Sözleşmesi, Ankara Barosu Dergisi, 2013(1), 167-184.
- Gür, R. (1975). Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle, İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Halaçoğlu, Y. ve Aydın, M. A. (1993). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt:7, Cevdet Paşa Maddesi, İstanbul.
- Karahasanoğlu, C. O. (2011). Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye’nin Yürürlüğe Girişi ve Türk Hukuk Tarihi Bakımından Önemi, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 29, 93-124.
- Karal, E. Z. (2003). Osmanlı Tarihi Cilt VII, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mardin, E. (2011). Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa, İstanbul: Mardin Valiliği Neşriyatı.
- Şimşirgil, A. Ve Ekinci, E. B. (2008). Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle, İstanbul: KTB Yayınları.